

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

Год 1990

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1992

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1990

VILNIUS

1992

INSTITUT FÜR GESCHICHTE LITAUENS

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1990

7

VILNIUS

1992

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1990 metai



VILNIUS „MOKSLAS“ 1992

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Vytautas MERKYS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Eugenijus JOVAISA, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDONAITĖ (sekretorė), Tamara BAIKASAITĖ, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTĖ, Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Redakcijos adresas:
2600 Vilnius, T. Kosciuškos 30

Išleista pagal Lietuvos istorijos instituto užsakymą

Aldona PRAŠMANTAITE

VIEŠIEJI SUSIRINKIMAI VILNIAUS UNIVERSITETE 1803—1830 METAIS

XIX a. pradžioje Vilniaus universitete (toliau — VU) vykę viešieji susirinkimai (toliau — VS) buvo populiarūs tarp Vilniaus gyventojų. Šie renginiai sutraukdavo gausų apsišvietusių miestelių būrį ir pagrįstai gali būti siejami su mokslo demokratėjimo pradžia, laikotarpiu, kai mokslo naujienomis imta domėtis ne tik didikų salonuose.

VS rengimo idėjos ištakų, matyt, reikėtų ieškoti Edukacinės komisijos veikloje ir sieti su tolydžio spartėjančia sekuliarizacija. Norėdamas sudominti visuomenę naujai įvestais pasaulietinių mokslų kursais, rektorius M. Počobutas į kiekvieno profesoriaus pirmąją paskaitą kviesdavosi vilniečius¹. Pasak J. Belinskio, miesto švietuomenė gausiai dalyvaudavusi². Nors tokie renginiai vyko ne nuolat, tačiau per viešąsias paskaitas skleistos mokslo žinios daug prisidėjo prie intelektualinės aplinkos formavimo ir parengė sąlygas reguliariems VS Vilniaus imperatoriškojo universiteto laikotarpiu.

Iki šiol VS smulkiau netyrinėti. Iškėlęs VS svarbą mokslo darbui, A. Piročkinas čia pat pažymi, kad be išsamesnių tyrimų negalima spręsti, kiek šie renginiai prisidėjo prie mokslinės minties raidos³. Universiteto istorijoje J. Belinskis, pateikdamas chronologinį universiteto tarybos akademiųjų posėdžių sąrašą, įtraukė ir VS, trumpai atpasakojo jų turinį⁴. Tai, atrodo, vienintelis tyrinėjimas.

Sio straipsnio tikslas, pirma, išanalizuoti VS rengimo tvarką ir panagrinėti jų eigą, antra, sudaryti skaitytų paskaitų chronologinį sąrašą, trečia, aptarti VS paskaitų tematiką.

J. Belinskis naudojosi tik to meto periodine spauda, todėl jo darbe pasitaiko netikslumų (dalis VS praleista, supainiotos pranešimų temos ir datos). Rašant straipsnį, remtasi archyvų šaltiniais — Lietuvos valstybiniame istorijos archyve (LVIA. F. 721. Ap. 2) ir VU bibliotekos Rankraščių skyriuje (VUB. F. 2 KC) saugomais VU tarybos akademiųjų posėdžių (toliau — AP) protokolais ir VU siųstomis ataskaitomis bei pranešimais Vilniaus švietimo apygardos kuratoriui. Medžiagos nagrinėjama tema taip pat yra TSRS valst. istorijos archyve Leningrade, kur saugoma dalis kuratoriaus rašytų ataskaitų Švietimo ministerijai (F. 733. Ap. 2). Kuratoriaus

ataskaitos rengtos VU ataskaitų pagrindu, ir duomenys kartojami. Todėl šios grupės šaltiniai laikomi antriniais, pirmenybė teikiama VU ataskaitoms ir VU AP protokolams. Sudarant skaitytų paskaitų sąrašą, tokiu atveju, kai J. Belinskio nurodyta susirinkimo data ar pranešimo tema nesutampa su archyvų dokumentų duomenimis, remiamasi archyvų šaltiniais ir nenagrinėjamos nesutapimo priežastys.

VS rengimas ir eiga

VS rengimą reglamentavo du oficialūs dokumentai: 1803 m. VU nuostatai⁵ ir VU organizacinio komiteto 1809 m. parengtos taisyklės⁶, sukonkretinusios beveik visus bendrųjų nuostatų punktus. 1803 m. nuostatų 12-ame paragrafe nurodoma, kad „universitete kasmet turi būti surengti du atviri (viešieji) posėdžiai, skirti dalykams, susijusiems su mokslu ir literatūra“⁷. Palyginus to meto kitų Rusijos imperijos universitetų nuostatų analogiškus paragrafus, matyti, kad tik Vilniuje VS turėjo vykti dukart per metus. Maskvos, Kazanės ir Charkovo universitetuose tokie susitikimai su visuomene turėjo būti organizuojami kartą per metus⁸. 1809 m. VU organizacinio komiteto parengtose taisyklėse VS rengimo tvarka detalizuota: nurodoma, jog VS turi vykti birželio mėn.—mokslo metams baigiantis ir rugsėjo mėn.—jiems prasidedant⁹. Minėtose taisyklėse pažymėta, kad informacija apie VS turi būti išspausdinta tam tikros formos pranešimuose¹⁰, nenurodant, ar tai turėjo būti kvietimai ar periodiniuose leidiniuose įdėti skelbimai. Kol kas tokių dokumentų nepavyko rasti. Todėl neaišku, ar dalyvavo tik kviestieji, ar galėjo ateiti visi norintys. Iš VU tarybos kuratoriui siųstų pranešimų matyti, kad, be universiteto profesūros ir studentijos, į VS atvykdavo valdžios atstovai: generalgubernatorius, vicegubernatorius. 1810 ir 1817 m. pavasario VS dalyvavo kuratorius A. Čartoriskis¹¹. Be to, ateidavo Vilniaus I gimnazijos mokytojai ir mokiniai, gausiai susirinkdavo ir šiaip miestiečių. Niekur, bent apytikriai, susirinkusiųjų skaičius neduodamas, lygiai taip pat nekalbama ir apie socialinę sudėtį. Universiteto ataskaitose žymima, jog VS dalyvaudavo „dvasiško, kariško ir pasaulietinio luomo atstovai“.

VS būdavo neeilinis universiteto gyvenimo įvykis. Studentams tą dieną nebūdavo paskaitų. Diena prasidėdavo iškilmingomis pamaldomis Šv. Jono bažnyčioje. Svarbiausia dalis — VU tarybos posėdis, kuriame dalyvaudavo ir visuomenė, rengtas po pietų, paprastai apie 4—5 valandą¹². Jo eiga nuostatuose nebuvo griežtai nusakyta, tačiau visi susirinkimai vyko ta pačia tvarka. Formaliai galima skirti tris svarbiausias dalis: įžanga, paskaita ir baigiamasis žodis. Rudens ir pavasario susirinkimų paskutinės dalies turinys skyrėsi. Pavasario VS universiteto rektorius perskaitydavo pasižymėjusių studentų sąrašus ir įteikdavo apdovanojimus. Jeigu tais metais buvo rengiamas konkursas, paskelbdavo jo rezultatus. Rudenį baigiamojoje dalyje susirinkusiems išdalydavo universitete naujais mokslo metais skaitomų paskaitų tvarkaraščius.

Teisę pradėti posėdį turėjo rektorius. Pabrėžiant momento svarbą ir išskilmingumą, reikalauta, kad rektorius dėvėtų togą¹³. Išimtiniais atvejais VS pradėdavo tuo metu rektorių pavaduojantis asmuo. Antai 1827 m. birželio 30 d. posėdyje, rektoriui išvykus į Varšuvą, įžanginę kalbą sakė M. Mianovskis¹⁴. VS įžanginės kalbos turinys aptartas 1809 m. VU taisyklėse¹⁵. Pavasario posėdžiuose rektorius savo kalboje turėjo supažindinti klausytojus su universiteto ir jam pavaldžių mokyklų metų veiklos rezultatais, rudens VS — aptarti bendrus švietimo ir auklėjimo klausimus.

Kaip matyti iš VS eigos, susirinkusieji ne tik išklausydavo pranešimus, bet ir būdavo supažindinami su krašto švietimo padėtimi, informuojami apie universiteto veiklą šioje srityje. Pažymėtina J. Stroinovskio kalba, pasakyta 1805 m. birželio mėnesį. Aptardamas universiteto veiklą, jis pabrėžė: universitetas — ne tik mokymo, bet ir mokslo įstaiga. Istorija jau ne kartą įrodžiusi, jog mokymo įstaiga negali klestėti, jeigu, mokydamas to, kas seniai žinoma, profesorius nelaiko savo pareiga ugdyti mokslą¹⁶.

Įžanginėse VS kalbose paprastai svarstydavo aktualias to meto švietimo ir auklėjimo problemas. Vienas iš diskutuotinių mokymo klausimų buvo moterų švietimas¹⁷. Gana išsamiai šią problemą aptarė S. Malevskis 1819 m. birželio mėnesį¹⁸. Būtina visuomeninio mokymo sąlyga laikydamas gerą namų auklėjimą, S. Malevskis teigiamai vertina T. Čackio mergaičių pensiono projektą ir pažymi, jog VU priklausančioje apygardoje stengsis daugiau steigti tokių pensijų, rengiančių namų mokytojus. S. Malevskio kalboje ryškiai atsispindi šviečiamąjo amžiaus nuotaikos, kai pamažu brendo mintis, kad nuo moterų išsilavinimo priklauso visuomenės ateitis. Rektorius apgailestauja, jog tai dar ne visi supranta. Daugumos nuomone, mergaitėms pakanka pramokti prancūzų kalbos ir šiek tiek dailiųjų menų. Toks išsilavinimas, S. Malevskio manymu, ne tik nepadedą tvarkyti namų ūkio, bet kartais ir trukdo¹⁹.

Šviečiamąjo amžiaus idėjos atsispindi ir J. Sniadeckio kalboje, pasakytoje pradėdant 1810 m. mokslo metus²⁰. Iškeldamas mokslo svarbą, jis pabrėžia, jog žmogus, nepažįstantis savęs ir aplinkos, tai būtybė, klaidžiojanti tamsybėse²¹. J. Sniadeckio manymu, auklėjant svarbūs visi mokslai, kiekvienas plėtoja tam tikrą augančio žmogaus veiklos sritį. Kalbų mokymasis stiprina atmintį, matematika pratina mąstyti ir pan. VU daug dėmesio skyrė mokykloms, todėl neatsitiktinai mokymo reikalai būdavo aptariami rektorių kalbose. J. Tvardovskis, pradėdamas 1824 m. pavasario VS, informavo klausytojus apie pokyčius Vilniaus apygardos mokyklų mokymo sistemoje²². Kad mokiniais nereikėtų korepetitorių paslaugų, mokyklose padidintas mokymosi valandų skaičius. Reformuotas ir mokymo turinys: vietoj abstrakčių ir jaunam amžiui per sunkių fizikos ir chemijos traktatų įvestas gamtos mokslų kursas; vietoj kai kurių aukštosios algebros darbų — braižomoji geometrija. Ji, J. Tvardovskio nuomone, gerokai

naudingesnė tiek būsimiesiems amatininkams, tiek ir visiems, „nuspėdusiems atsidėti įvairioms krašto tarnyboms“²³.

Taigi jau įžanginės VS kalbos supažindindavo klausytojus netik su VU organizacine veikla ir bendra krašto švietimo padėtimi, bet ir teorinėmis to meto švietimo problemomis. Informatyvi įžanga tarsi parengdavo susirinkusius paskaitos klausymui.

VS paskaitų pobūdis

L. Janovskis, aprašęs analogiškus susirinkimus Charkovo universitete, pažymi, kad čia kur kas labiau domėtasi muzika ir šokiais nei profesorų kalbomis²⁴. O VU profesoriai VS paskaitoms rengdavosi kruopščiai. Tiek VS įžanginės kalbos, tiek paskaitos prilygo moksliniams pranešimams, skaitomiems AP²⁵.

Paskaitų originalus turėjo atiduoti universiteto sekretoriui, kuris metų pabaigoje pagal sąrašą privalėjo perduoti juos universiteto bibliotekai²⁶. Reikalavimo, matyt, buvo ne itin paisoma, nes vėlesniuose tarybos posėdžiuose prie šio klausimo ne kartą grįžtama, primenama, kad skaitytų pranešimų tekstus reikia atiduoti į kanceliariją. Specialių paieškų reikia, norint nustatyti, kiek VS skaitytų pranešimų buvo perduota VU bibliotekai. Dalį jų spausdino mokslo populiarinimo žurnalas „Dziennik Wileński“, kai kurie išleisti atskirais leidiniais. Spausdinimu rūpinosi, atrodo, patys autoriai.

VS pranešimus prieš skaitant svarstydavo AP. 1803 m. VU bendruosiuose nuostatuose pabrėžta, kad „VS neturi būti skaitoma nieko, kas iš anksto nebūtų apsvarstyta, peržiūrėta ir pritarta eiliniuose posėdžiuose“²⁷. Organizaciniam komitetui rengiant VU taisykles, kaip tik dėl šio punkto profesūros nuomonės išsiskyrė: G. E. Grodekas ir J. Frankas pasisakė prieš išankstinį paskaitų svarstymą, pabrėždami, kad „reikėtų tikėtis, jog nė vienas iš profesorių neskaitys nieko tokio, kas būtų neleistina“²⁸. Pasak jų, išankstinis pranešimų svarstymas atimtas daug laiko, kurį galima naudingsiau panaudoti²⁹. Galiausiai nutarta punktą dėl pranešimų svarstymo rengiamose VU taisyklėse praleisti³⁰. Tačiau, kaip matyti iš kuratoriui siųstų ataskaitų, 1803—1830 m. buvo skrupulingai laikomasi 1803 m. nuostatų formuluotės. Nė vienas VS pranešimas, prieš tai neapsvarstytas, nebuvo skaitomas. 1810 m. G. E. Grodekui nespėjus parengti paskaitos svarstyti AP, rektorius siūlė svarstyti ją universiteto valdybos posėdyje (kad nereikėtų vėl kviesti AP)³¹. Kai kurie dalyvaujantys pasisakė prieš ir argumentavo, kad tai prieštarauja 1803 m. nuostatų 12 paragrafui³². Po ilgokų svarstymų nuspręsta padaryti išimtį ir paskaitą svarstyti valdybos posėdyje, dalyvaujant universiteto tarybos nariams³³.

Kaip rodo AP protokolai, svarstė jau parengtas paskaitas. Likus keletui dienų iki VS, šaukdavo neeilinį AP, kuriame perskaitydavo numatytą skaityti pranešimą. Išklausius jį, lektorius išeidavo, ir slaptu balsavimu būdavo sprendžiama apie paskaitos tinkamumą VS. Kaip matyti iš AP protokolų, tai nebuvo formalus dalykas. Pra-

nešimą dėl kurių nors priežasčių galėjo atmesti. Antai 1824 m. birželio 24 d. neeiliniame AP išklauius prof. J. Goluchovskio paskaitą, nutarta VS neskaityti dėl per didelės apimties³⁴. Nuspręsta, kad pranešimą darys I. Danilavičius AP dalyviams girdėta tema³⁵. Pranešėjai turėjo klausimą išdėstyti populiariai ir nagrinėti dalykus, galinčius sudominti publiką³⁶. Paskaitas VS galėjo skaityti tiek profesoriai, tiek adjunktai. Turėjo šią teisę ir universiteto garbės nariai. 1804 m. svarstant pranešimų klausimą, numatyta, jog paskaitas reikėtų skaityti iš eilės fakultetais³⁷. Čia pat pažymėta, kad „kiekvienas, turintis parengtą skaityti pranešimą, gali skaityti jį be eilės, universiteto AP pritarus“³⁸. Iš AP protokolų matyti, kad pastarasis — tai laisvo pasirinkimo principas. Antai 1806 m. birželio 15 d. AP parengti pranešimus rudens VS pasisiūlė G. E. Grodekas ir L. H. Bojanus³⁹. Paprastai VS pranešėjai būdavo numatomi iš anksto, prieš keletą mėnesių. Pvz., 1822 m. gruodžio 15 d. AP buvo nuspręsta, kad 1823 m. pavasario VS pranešimą skaitys J. F. Volfgangas ir K. Podčašinskis, o rugsėjo mėn. — M. Očapovskis ir M. Bobrovskis⁴⁰. AP protokolai rodo, kad norinčių skaityti pranešimus nestokojo. Antai 1806 m. balandžio 15 d. posėdyje, svarstant klausimą dėl pranešimų VS, „Frankas pakartojė savo pažadą parengti pranešimą, o Stubelevičiui dėl silpnos sveikatos atsisakius, prof. Kapelis pranešė, kad jis taip pat rengęs pranešimą minėtam susirinkimui“⁴¹. Pranešėjų skaičius nebuvo griežtai nustatytas — kartais skaitydavo net 3 paskaitas (1804 09 15, 1805 09 15). Sprendžiant iš AP protokolų, tematika nebuvo reglamentuojama — paskaitos temą pasirinkdavo pranešėjas. Daug dėmesio skirta gamtos mokslams. Kaip matyti iš lentelės, VS skaityti pranešimai praktiškai iš visų to meto gamtotyros sričių — tiek teorinių, tiek taikomųjų mokslų. Lektoriai stengėsi duoti klausytojams naujausios informacijos, supažindinti su VU mokslininkų tyrinėjimų rezultatais. Pvz., 1808 m. birželio 30 d. VS A. Sniadeckis skaitė pranešimą apie naują metalą vestį⁴², kurį jis neseniai atrado platinos rūdoje. XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais chemikai ypač susidomėjo platinos rūdų analize. VU mokslininkai nebuvo išimtis. Kalbėdamas VS, A. Sniadeckis paminėjo, kad dar prieš porą metų, ieškant platinos L. Ž. Tenaro ir V. Volastono atrastų metalų, kartu su metalais jam pavyko išskirti nedidelį druskos kiekį. Išsiskyrus metalams, spirite liko neištirpusių raudonų kristalų, susimaišiusių su kitais pilkos spalvos vandenyje netirpstančiais gabaliukais. Šie, A. Sniadeckio nuomone, ir yra iki tol nežinotas metalas, kurį jis neseniai atrastos Vestos planetos garbei pavadino vesčiu⁴³. Vesčio savybės, pasak A. Sniadeckio, daug kuo panašios į platinos. Tirpsta, kaip ir platina, tik salietros druskų rūgštyje. Jo tirpalas labai panašus į aukso tirpalą⁴⁴. Aptaręs naujai rasto metalo savybes, A. Sniadeckis atkreipė susirinkusiųjų dėmesį, kad šios srities tyrinėjimų anaip tol nelaikąs baigtais. Nepaisant to, manęs, kad visuomenei sužinoti apie naują metalą bus naudinga⁴⁵. K. L. Bertolė vadovaujama Prancūzijos chemikų komisija A. Sniadeckio atradimo nepatvirtino. Reikia smulkesnių tyrinėjimų, norint atsakyti į klau-

simą, ar A. Sniadeckis tęsė pradėtus eksperimentus. 1844 m. Kazanės universiteto profesorius K. Klausas, matyt, nežinojęs apie A. Sniadeckio darbą, Uralo platinos rūdoje rado naują metalą ir pavadino jį ruteniu. Vėlesniais tyrimais įrodyta, kad rutenis ir vestis — tie patys elementai ⁴⁶.

Reikia manyti, klausytojus turėjo sudominti ir M. Počobuto 1804 m. rugsėjo 15 d. paskaita, kurioje jis supažindino su 1802—1803 m. atrastomis Cereros ir Paladės planetomis ⁴⁷. Lietuvos visuomenė buvo supažindinta ir su didelį specialistų susidomėjimą sukėlusiu M. Počobuto darbu apie Egipto olose rastus Zodiako ženklų piešinius. 1803 m. rugsėjo 15 d. skaitytame pranešime M. Počobutas, remdamasis astronominiais tyrinėjimais, paneigė tarp to meto mokslininkų beįsivyravusią nuomonę apie šių raizinių senumą. Vienas iš žymiausių astronomų, Berlyno observatorijos direktorius J. E. Bodė, datavo minėtą piešinį 3 tūkstantmečiais. Pasak M. Počobuto, raiziniai atlikti 583 m. pr. m. e. su galima 50 metų paklaida ⁴⁸. Tai, kad M. Počobuto apskaičiavimai vertingi, akivaizdžiai rodo greitas minėto darbo išvertimas į prancūzų ir rusų kalbas ⁴⁹.

Gana daug dėmesio skirta medicinos mokslo klausimams nagrinėti. Jau iš pranešimų tematikos (žr. lent.) matyti, kad dalyvaujantįs VS siekta supažindinti ne tik su praktinės medicinos problemomis, bet nevengtą ir teorinių klausimų. Viena iš plačiausiai diskutuojamų to meto temų buvo medicinos ir chirurgijos santykis. Iki pat XVIII a. pabaigos chirurgija buvo amatininkų cechų kompetencijoje, dar ir XIX a. pradžioje jos nelaikė medicinos mokslo šaka. Medicinos ir chirurgijos tarpusavio ryšiams nagrinėti skirti net trys pranešimai: V. Pelikano, A. Matusevičiaus ir J. Niškovskio.

Specifiinę VS pranešimų dalį sudaro pranešimai apie VU profesorių gyvenimą ir veiklą (A. L. Bekiu, J. Briotės, J. P. Franko ir kt.) (žr. lent.). Paprastai tokias paskaitas skaitė minėdami tais mokslo metais mirusius profesorius. Tokio pobūdžio pranešimuose nesitenkinta biografinių faktų išdėstymu. Daugiausia dėmesio skirta mokslinės veiklos analizei, iškeliami mokslininkų nuopelnai universitetui. Tai dar kartą vaizdžiai rodo, kad susirinkusiems visų pirma norėta pateikti mokslinės informacijos.

Tądien, kai būdavo skaitoma daugiau kaip viena paskaita, teminiu požiūriu pranešimai paprastai neturėdavo nieko bendra (kaip antai 1804 09 15 paskaitos, žr. lent.). Be to, pranešėjai galėjo skaityti paskaitas skirtingomis kalbomis. Teisę pasirinkti kalbą reglamentavo ir nuostatiniai dokumentai. 1809 m. taisyklių 77 paragrafe nurodoma, kad pranešėjas „mokslinius dalykus“ gali dėstyti lotynų, rusų, lenkų arba prancūzų kalbomis ⁵⁰. Kalbinę toleranciją bus lėmusios kelios priežastys. 1809 m. VU taisyklės garantavo teisę skaityti pranešimus VS universiteto garbės nariams ⁵¹. Šie nebūtinai turėjo mokėti tuo metu Lietuvos visuomenėje paplitusių lenkų kalbą. Antra vertus, matyt, atsižvelgta į VU profesūros galimybes. Tuo metu universitete dirbo daug įvairių tautybių mokslininkų, kurie dar nebuvo spėję pramokti lenkų kalbos. Pvz., J. Frankas 1806 m.

paskaitą VS skaitė prancūziškai (žr. lent.). Be to, nors XIX a. pradžioje VU vyravo švietėjiškos tendencijos, kurių veikiamą formavosi nuostata skleisti mokslo žinias kuo platesniems visuomenės sluoksniams suprantama kalba, tačiau dar gyvos buvo idėjos, kad mokslo tiesas galima gerai išdėstyti tik lotynų kalba. Kaip matyti iš lentelės, nemaža dalis pranešimų skaityta lotyniškai (A. Kapelis, A. Abichtas). VS vartotų kalbų įvairovė leidžia daryti prielaidą, kad dalyvauti tokiuose renginiuose galėjo tik elitiniai to meto visuomenės sluoksniai. Mokslinės teorijos, dėstomos prancūzų ar lotynų kalbomis, vargiai galėjo būti prieinamos eiliniam miestiečiui.

VS rengimas nutrūko dar prieš oficialiai uždarant universitetą. 1831 m. birželio 8 d. universiteto tarybos posėdyje nutarta nekviesti visuomenės į mokslo metų pradžios iškilmes: įsisiautėjus choleros epidemijai, dauguma studentų pasitraukė iš miesto. Dalis studentų ir profesorių buvo išėję į sukilimą. Be to, į universiteto posėdžių salę, kurioje paprastai vykdavo VS, perkėlus zoologijos kabinetą, kitas sales užėmus kariniams daliniams, VS nebuvo kur rengti⁵². 1803—1830 m. VU įvyko 54 eiliniai VS⁵³, perskaitytos 72 paskaitos. Reikia specialių tyrinėjimų, norint įvertinti VS indėlį į pažangių mokslo idėjų sklaidimą XIX a. pradžioje Lietuvoje. Tačiau jų reikšmė to meto visuomenės gyvenime neabejotina. VS buvo vienas iš svarbiausių būdų mokslo žinioms iš universiteto sklusti.

Vilniaus universiteto susirinkimuose 1803—1830 m. skaityti pranešimai

Eil. Nr.	Tema	Kalba	Pranešėjas	Data
1.	Apie Vilniaus Akademijos įkūrimą ir raidą	lenkų	F. N. Golianskis	1803 06 17
2.	Apie Zodiako amžių Egipte	—,—	M. Počobutas-Odlanickis	1803 09 15
3.	Apie chirurgijos ir medicinos tarpusavio ryšį	—,—	A. Matusevičius	1803 09 15
4.	Apie naujų Cereros ir Paladės planetų stebėjimus	—,—	M. Počobutas-Odlanickis	1804 09 15
5.	Apie vandens malūnų trūkumus	lotynų	K. Langsdorfis	1804 09 15
6.	Apie civilinius, kriminalinius ir politinius Mozės įstatymus Šventosiose knygose	lenkų	F. N. Golianskis	1804 09 15
7.	Apie senovės graikų žinotą žemę	lotynų	G. E. Grodekas (Groddek)	1805 06 28
8.	Apie kriminalinės teisės pradžią ir raidą	—,—	A. Kapelis (Capelli)	1805 06 28
9.	Apie patyrimo ribas	—,—	A. Abichtas	1805 09 15
10.	Apie romėnų teisės užuomazgas	—,—	A. Kapelis	1805 09 15
11.	Apie kalbas apskritai ir rusų kalbos ypatybes	rusų	I. Černiavskis	1805 09 15
12.	Apie svarbiausius būdus nusikaltimams visuomenėje užkirsti	lotynų	A. Kapelis	1806 06 26

Eil. Nr.	Tema	Kalba	Pranešėjas	Data
13.	Apie sanitariją viešuosiuose kalėjimuose	prancūzų	J. Frankas	1806 06 28
14.	Apie graikų religijos ypatumus	lotynų	G. E. Grodekas	1806 09 15
15.	Apie veterinariją	—,—	L. H. Bojanus	1806 09 15
16.	Apie elektros laidininkus	lenkų	S. Stubelevičius	1806 06 28
17.	Apie lignoninių tobulinimą	—,—	A. Bekiu (Becu)	1807 09 15
18.	Apie naują metalą, rastą platinos rūdoje	—,—	A. Sniadeckis	1808 06 28
19.	Apie T. Husaževskį ir P. Smuglevičių	—,—	F. N. Golianskis	1808 09 15
20.	Apie sodininkystės privalumus	—,—	S. B. Jundzilas	1809 06 30
21.	Apie vyrų gebėjimą valdyti žmonas	lotynų	A. Kapelis	1809 09 15
22.	Apie sutartį su Švedija	rusų	I. Černiavskis	1809 09 15
23.	Mokslinė ir visuomeninė M. Počobuto veikla	lenkų	J. Sniadeckis	1810 06 30
24.	Apie senovės graikų išmintį	lotynų	G. E. Grodekas	1810 06 30
25.	Apie menų (skulptūros, tapybos) naudingumą	n	n ^k	1810 09 15
26.	Apie matematikos atsiradimą ir raidą	lenkų	T. Žickis	1811 06 30
27.	Apie Kristaus mokslo įtaką žmonijai	—,—	K. Chodanis	1811 09 15
28.	Apie matematikos mokslų naudingumą	—,—	Z. Nemčevskis	1813 06 30
29.	Apie vertimo iš svetimų kalbų meną	n	J. Slovackis	1813 09 15
30.	Apie chirurgijos ryšį su medicina ir apie chirurgui būtinus gebėjimus	lenkų	J. Niškovskis	1814 06 30
31.	Apie prancūzų revoliucijos įtaką praktinei medicinai	prancūzų	J. Frankas	1814 09 15
32.	Apie kanoninės teisės šaltinius ir raidą	—,—	A. Kapelis	1815 06 30
33.	Apie pasaulietišką pakantumą	lenkų	A. B. Klangevičius	1815 09 15
34.	Apie įvairių epochų farmacijos būklę	—,—	J. F. Volfgangas	1816 06 30
35.	Apie politinę ekonomiką, jos istoriją ir sistemas	—,—	J. Znoska	1816 09 15
36.	Apie mokslų ir laisvųjų menų būklę Rusijoje X a.—XIII a. I pusėje	rusų	I. Černiavskis	1817 06 30
37.	Pirmojo Vilniaus universiteto teisės profesoriaus A. Olizarovijaus veikalo „De politica hominum societate“ analizė	lotynų	A. Kapelis	1817 09 15
38.	Apie chirurgijos ir medicinos mokslus	lenkų	V. Pelikanas	1818 06 30
39.	Apie medicinos naudą visuotiniam švietimui	—,—	M. Mianovskis	1818 09 15

Eil. Nr.	Tema	Kalba	Pranešėjas	Data
40.	Apie Dievo religijos apsi- reiškimo stiprėjimą	lenkų	J. Klangevičius	1819 06 30
41.	Apie J. Briotės gyvenimą ir jo darbus	—,—	J. A. Lobenveinas	1819 09 15
42.	Apie F. Norvaišos gyvenimą ir mokslo darbus	—,—	T. Žickis	1820 06 30
43.	Apie J. Lobenveino gyvenimą ir mokslo darbus	—,—	F. Špicnagelis	1820 09 15
44.	Apie matematikos mokslų naudingumą	—,—	M. Polinskis-Pelka	1820 09 15
45.	Apie tai, kad religija yra Dievo valia	—,—	J. Klangevičius	1821 06 30
46.	Apie mokymąsi iš gerų ra- šytojų	—,—	L. Borovskis	1821 09 15
47.	Lenkijos išsaugojimas prie Lokietkos	—,—	J. Lelevelis	1822 06 30
48.	Apie J. P. Franko gyvenimą ir mokslo darbus	—,—	J. Mianovskis	1822 09 15
49.	Dievo vaizdinys Mozės pir- mojoje knygoje	—,—	M. Bobrovskis	1823 06 30
50.	Apie duonas iš javų kepimo pradžią	—,—	J. F. Volfgangas	1823 09 15
51.	Architekto L. Gucevičiaus gyvenimas	—,—	K. Podčašinskis	1823 09 15
52.	Istorinės žinios apie čigonų gyvenimą	—,—	Į. Danilavičius	1824 06 30
53.	Apie vaisingumą senovėje	—,—	V. Herberskis	1824 09 15
54.	Apie žemėvaldą	—,—	M. Očapovskis	1825 06 30
55.	Apie A. Bekiu gyvenimą ir darbus	—,—	K. Porcijanka	1825 06 30
56.	Apie meteoritus ir jų susi- darymo priežastis	—,—	F. Dževinskis	1825 09 15
57.	Apie romėnų cementą	—,—	K. Podčašinskis	1825 09 15
58.	Profesoriaus E. Ğrodeko gyvenimas	—,—	L. Borovskis	1826 06 30
59.	Apie romėnų bažnyčios įta- ką slavų kalbai	n	M. Bobrovskis	1826 09 15
60.	Apie švietimo įtaką visuo- menės sveikatai	n	J. Berkmanas	1827 06 30
61.	Apie romėnų teisės dėstymą	prancūzų	A. Kapelis	1827 09 15
62.	Apie žymiausius Vilniaus universiteto profesorius	lenkų	M. Bobrovskis	1828 06 25
63.	Pastabos apie padėtį Lietu- voje	n	J. Jaroševičius	1828 06 25
64.	Apie tris Dievo religijos apsireiškimo būdus	n	A. Fijalkovskis	1828 09 15
65.	Zvilgsnis į taikomųjų mokslų (būtent matemati- nės analizės) dėstymą	lenkų	A. Virvičius	1829 06 25
66.	Rytų monetų kolekcija Vil- niaus universitete	prancūzų	V. Miunichas (Münich)	1829 06 25
67.	Apie augalų vidaus temper- atūrą	lenkų	S. B. Jundzilas	1829 09 15

Eil. Nr.	Tema	Kalba	Pranešėjas	Data
68.	Apie izraeliečių ir romėnų gyvenimą iki Jėzaus Kristaus	n	A. Fijalkovskis	1829 09 15
69.	Trumpa moralės mokslo istorijos apžvalga	n	J. Skydelis	1830 06 25
70.	Apie prancūzų kalbos pradžią ir laipsnišką tobulėjimą	prancūzų	Ž. Nevas de (Nève)	1830 06 25
71.	Stebėjimų, atliktų VU observatorijoje 1825 ir 1830 metais, analizė	lenkų	P. Slavinskis	1830 09 15
72.	Apie organinių junginių tyrimo būdus	—,,—	I. Fonbergas	1830 09 15

Paaiškinimai: n — kalba nenurodyta, n^k — skaitė VU literatūros profesorius (VUB. F. 2 KC 245).

Lentelė sudaryta, remiantis VU tarybos Vilniaus švietimo apygardos kuratoriui siųstomis ataskaitomis bei pranešimais ir VU tarybos akademinių posėdžių protokolais: LVIA. F. 721. Ap. 1. B. 31. L. 1, 4, 9, 11, 12; B. 34. L. 1, 3, 4, 6, 9, 13, 14; B. 286. L. 40, 64, 67, 68, 74, 80, 85, 89; B. 308. L. 25, 46; B. 379. L. 14, 18, 20, 21, 34, 37, 41, 42, 48, 52—55; B. 1183. L. 43—45; B. 1188. L. 98, 99; B. 1197. L. 71, 72; VUB. F. 2 KC. B. 208. L. 101—103, 159; B. 237. L. 17; B. 345. L. 15; B. 250. L. 23; B. 252. L. 23, 25; B. 255. L. 25; B. 256. L. 25; B. 257. L. 25; B. 260. L. 21; B. 261. L. 51; B. 264. L. 31.

¹ Bieliński J. Uniwersytet Wileński. Kraków, 1899—1900. T. 3. S. 519.

² Ten pat.

³ Piročkinas A., Sidlauskas A. Mokslas senajame Vilniaus universitete. V., 1984. P. 195, 196.

⁴ Bieliński J. Op. cit. Kraków, 1899—1900. T. 2. S. 772—827.

⁵ Устав или общие постановления Императорского Виленского Университета и училищ его округа // Полное собрание законов Российской Империи с 1649. Т. 27. 1802—1803. Спб., 1830. С. 610—620.

⁶ Ustawy czyli przepisy szczególne Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu // VUB. F. 2 KC 13. L. 59—317.

⁷ Устав или общие постановления... С. 612.

⁸ Высочайше утвержденный устав Императорского Московского Университета // Полное собрание законов Российской империи. Спб., 1830. Т. 28. С. 576; То же Казанского университета... С. 613; То же Харьковского университета... С. 594.

⁹ Ustawy... S. 103.

¹⁰ Ten pat. P. 105.

¹¹ Bieliński J. Op. cit. T. 2. S. 788; 1817 m. birželio 30 d. VS protokolas // LVIA. F. 721. Ap. 1. B. 1180. L. 11.

¹² P vz., žr. 1816 m. rugsėjo 17 d. VU pranešimą A. Čartoriskui // LVIA. F. 721. Ap. 1. B. 34. L. 1.

¹³ Ustawy... S. 106.

¹⁴ 1827 m. VU ataskaita kuratoriui // LVIA. F. 721. Ap. 1. B. 286. L. 74.

¹⁵ Ustawy... § 77, 78. S. 103.

¹⁶ Bieliński J. Op. cit. T. 2. S. 776.

¹⁷ Lukšienė M. Lietuvos švietimo istorijos bruožai XIX a. pirmojoje pusėje. K., 1970. P. 157—160.

¹⁸ Bieliński J. Op. cit. T. 2. S. 800—802.

- ¹⁹ Ten pat. P. 802.
- ²⁰ Sniadecki J. Zagajenie sesji publicznej Uniwersytetu Wileńskiego dnia 15 września 1810 roku. Wilno, 1810. S. 12.
- ²¹ Ten pat. P. 4.
- ²² Twardowski J. Zagajenie posiedzenia publicznego cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego dnia 30 czerwca 1824. Wilno, 1824. S. 19.
- ²³ Ten pat. P. 10.
- ²⁴ Janowski L. Uniwersytet Charkowski w początkach swego istnienia (1805—1820). Kraków, 1911. S. 106.
- ²⁵ 1813 m. spalio 15 d. AP protokolas // LVIA. F. 721. Ap. 1. B. 1176. L. 26.
- ²⁶ Ten pat.
- ²⁷ Устав или общие постановления... С. 611.
- ²⁸ 1806 m. lapkričio 25 d. Organizacinio komiteto posėdžio protokolas // VHB. F. 2 KC 8. L. 23.
- ²⁹ Ten pat.
- ³⁰ Ten pat.
- ³¹ 1810 m. gegužės 15 d. AP protokolas // VUB. F. 2 KC 208. L. 122.
- ³² Ten pat.
- ³³ Ten pat. L. 123.
- ³⁴ 1824 m. balandžio 24 d. AP protokolas // LVIA. F. 721. Ap. 1. L. 401, 402.
- ³⁵ 1824 m. balandžio 15 d. AP protokolas // Ten pat. L. 389.
- ³⁶ Bieliński J. Op. cit. T. 3. S. 535.
- ³⁷ 1805 m. gegužės 15 d. AP protokolas // VUB. F. 2 KC 207. L. 17.
- ³⁸ Ten pat.
- ³⁹ 1806 m. birželio 15 d. AP protokolas // VUB. F. 2 KC 208. L. 42, 43.
- ⁴⁰ 1822 m. gruodžio 15 d. AP protokolas // LVIA. F. 721. Ap. 1. B. 1189. L. 193.
- ⁴¹ 1806 m. balandžio 15 d. AP protokolas // VUB. F. 2 KC 208. L. 40.
- ⁴² Bieliński J. Op. cit. T. 2. S. 784.
- ⁴³ Rozprawa o nowym metalu w surowey platynie odkrytym przez Jędrzeja Sniadeckiego. Czytana na publicznem posiedzeniu Imperatorskiego uniwersytetu Wileńskiego dnia 28 czerwca 1808. Wilno, 1808. S. 27.
- ⁴⁴ Ten pat. P. 19, 30.
- ⁴⁵ Ten pat. P. 20.
- ⁴⁶ Mačionis Z., Kudaba J. Chemijos ištakos Lietuvoje. V., 1984. P. 12.
- ⁴⁷ Bieliński J. Op. cit. T. 2. S. 775.
- ⁴⁸ Poczobut-Odlanicki M. O dawności Zodyaka Egipskiego w Denderach (Tintyris). Wilno, 1803. S. 14.
- ⁴⁹ Historia astronomii w Polsce. Wrocław i in., 1983. T. 2. S. 103.
- ⁵⁰ Ustawy... S. 102.
- ⁵¹ Ten pat.
- ⁵² 1831 m. birželio 8 d. VU tarybos posėdžio protokolas // LVIA. F. 721. Ap. 1. B. 1198. L. 14.
- ⁵³ VU įvairiomis progomis buvo rengiami iškilmingi VS. 1812 m., kai Vilniuje stovėjo Napoleono kariuomenė, jų neorganizavo.

Įteikta 1990 m. kovo mėn.

Summary

Aldona PRAŠMANTAITE

PUBLIC MEETINGS AT VILNIUS UNIVERSITY (1803—1830)

At the beginning of the 19th century public meetings organised by the professors of Vilnius University played an important role in the cultural life of Vilnius. They were held twice a year — at the beginning (on September 15th) and at the end (the end of June) of the academic year. The representatives of various strata of society attended these festivities. The climax of those meetings were lectures read by the University professors. The lecturer himself would choose

the subject of the report, would prepare the text and had it discussed with the Learned Council in advance. The report could be made at the public meeting only if a favourable resolution had been adopted. During the period from 1803 to 1830 some 54 public meetings were held. Seventy-two scientific reports on various subjects were made. The lecturers informed the audience of the research work conducted by the Vilnius University scientists and of the new achievements in the world science. The public meetings were something like the means of disseminating the world achievements in science among the Lithuanian population.

Резюме

АЛДОНА ПРАШМАНТАЙТЕ

ПУБЛИЧНЫЕ ЗАСЕДАНИЯ В ВИЛЬНЮССКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ (1803—1830)

В культурной жизни Вильнюса начала XIX в. важную роль играли публичные заседания, организованные Вильнюским университетом. Это были торжественные мероприятия, проводимые два раза в году: одно — при открытии нового учебного года 15 сентября, другое — по его окончании в период с 25 по 30 июня. В них принимали участие представители разных слоев общества того времени. На таких заседаниях профессор или адъюнкт университета читал лекцию, которую предварительно выносил на суд ученого совета. Члены совета принимали решение о ее прочтении. За период существования Вильнюсского императорского университета (1803—1832) состоялось 54 публичных заседания, на которых прочитано 72 лекции на различные темы. Лекторы старались не только познакомить слушателей с работами ученых Вильнюсского университета, но и информировать аудиторию о новейших достижениях мировой науки. Таким образом, регулярные публичные заседания, проводимые в Вильнюсском университете, являлись одним из путей, по которым научные знания проникали в литовскую культуру.

Trumpai apie autore

Aldona Prašmantaitė (g. 1956 m.), Lietuvos istorijos instituto Mokslo ir technikos istorijos skyriaus mokslinė bendradarbė (nuo 1991 m.). Tyrinėja Lietuvos kultūros istoriją. 1990 m. apgynė ist. m. kand. disertaciją „Vilniaus universiteto vaidmuo populiarinant gamtos mokslus (1803—1832 m.)“.